
Tıp Fakültesindeki Öğretim Üyelerinin Tıp Eğitimini ve Sorunlarını Algılamalarına Yönelik Bir Durum Araştırması

Seçil ÖZKAN*, Zühal CAFOĞLU**

ÖZET

Bu araştırmanın amacı bir tıp fakültesindeki öğretim üyelerinin tıp eğitimini ve sorunlarını algılamasına yönelik durum saptaması yapmaktır.

Araştırma 2001-2002 Eğitim-Öğretim yılında uygulanan tanımlayıcı niteliksel bir araştırmadır. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki öğretim üyeleri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Evren örnekleme, öğretim üyelerinin buldukları bölümlere ve akademik ünvanlarına göre tabakalandırılarak, rasgele örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Örnekleme giren 30 öğretim üyesi ile yüzyüze görüşülerek, görüşme formu doldurulmuştur.

Araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Öğretim üyeleri tıp bilimini ve tıp eğitiminin amaçlarını nasıl algılıyorlar?
- 2- Öğretim üyelerinin Türkiye'deki tıp eğitimi sorunlarını algılamaları nasıldır?

Araştırma kapsamında görüşülen 30 öğretim üyesinin %50.0'si 33-41 yaşları arasındadır. 21 kişi (%70.0) erkek, 9 kişi (%30.0) kadındır. 30 öğretim üyesinden %90'ı tıp bilimi için pozitif bir bilimdir demiştir. Görüşmelerin tamamında "tıp eğitiminin amacı nedir?" sorusuna katılımcılar ilk sırada "iyi bir hekim" yetiştirmek demişlerdir. 30 Öğretim üyesinden %56.6'sı "birinci basamakta bireye ve çevreye yönelik koruyucu hekimlik yapabilmek" amacını tıp eğitimi amaçları içerisinde saymıştır. "Türkiye'de tıp eğitimindeki sorunlar nedir?" 30 kişinin yarısı (%50.0) öğrenci sayısının fazlalığı, yaklaşık üçte biri de (%33.3) öğretim üyesi niteliğinin düşüklüğü yanıtını vermiştir. Öğretim üyelerinin % 43.3'ü (13 kişi) programlı bir eğitici eğitimi almış, %56.7 (17 kişi) almamıştır. Öğretim üyelerinin programlı bir eğitici eğitimi kursu alması gerektiğini düşünen 28 kişi (%93.3) iken, %6.7'si (2 kişi) böyle bir eğitimin gereksiz olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar kelimeler: tıp eğitimi, öğretim üyeleri, sorunlar

* Dr. Seçil Özkan, Gazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara
e-posta: ozkans@gazi.edu.tr

** Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara

GİRİŞ

Tıp fakültesine giriş ile başlayan ve ömür boyu süren tıp eğitiminin temeli mezuniyet öncesi tıp eğitiminde yerleşir. Mezuniyet öncesi tıp eğitiminin temel amacı Edinburg Bildirgesi'nde "tüm toplumun sağlık düzeyini yükseltebilecek nitelikli hekimler yetiştirmek" olarak tanımlanmıştır. Dünya Hekimler Birliği ise bu amacı; "yetenekli ve yeterli hekimler yetiştirmek" olarak belirtmiştir. Burada sözü edilen "nitelik, yetenek ve yeterlilik" kavramları; hasta ve toplum için kaliteli bir koruyucu ve tedavi edici hizmet vermeyi sağlayan bilgi, beceri, değerler ve davranış biçimlerini kapsamaktadır(1).

Ülkelerin hemen hemen tümünde tıp eğitimi üzerinde giderek daha çok durulmaktadır. Bu artan ilginin nedeni, teknolojinin hızla gelişerek tıp alanını da etkilemesidir. Her gün yeni bir karmaşık araç, tanı ya da iyileştirme alanına girmektedir. Dolayısı ile tıp eğitimi de etkilenmektedir. Diğer bir neden ise, kişilerin ve toplumların sağlık bakım ve gereksinimleri giderek artmaktadır. Ayrıca hekimler giderek daha gelişmiş sağlık hizmeti verme yolunu seçmektedir (2).

Tıp bilimindeki hızlı değişim daha iyi hekim yetiştirmek için çeşitli model arayışlarını da birlikte getirmektedir. Bunlardan geleneksel tıp eğitimine alternatif olarak entegre sistem , probleme dayalı eğitim , toplum içinde tıp eğitimi sayılabilir(3).

Son otuz yıldır hemen hemen bütün dünyada, tıp eğitimi eleştirilmiş ve yeni arayışlara gidilmiştir. Yaklaşık son on iki yıl içinde var olan tıp eğitiminin eleştirisi Türkiye'de de güncel hale gelmeye başlamıştır. Meslek örgütleri, fakülteler ve uzmanlık dernekleri özellikle mezuniyet öncesi tıp eğitimi ile ilgili paneller, sempozyumlar, ortak çalışmalar düzenlemeye başlamışlardır(4). Bu amaçla 1991 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonu da Türkiye'deki tıp eğitimiyle ilgili bir rapor hazırlamıştır. Tıp fakülteleri eğitim amaçlarını tanımlamış, eğitimlerini sorgulamak ve geliştirmek amacıyla tıp eğitimi anabilim dalları açmaya başlamıştır (5).

Dünya Sağlık Örgütü tıp eğitimi süreçlerine ve eğitim programlarına yeni bir yaklaşım sağlamak amacıyla çalışmalarına başlamış ve halen de devam etmektedir (6,7). Dünya Sağlık Örgütü'nün tıp eğitimindeki hedefleri eğitim ile toplum gereksinimleri arasındaki dengeyi ve tıp eğitiminde "Herkesin Sağlık" politikasına uygun değişimi sağlamak kavramlarını içermektedir. Ülkemiz açısından sağlık politikaları, sağlık hizmetleri, toplum gereksinimleri iyi tanımlanmalı ve toplum sağlığını korumayı hedefleyen, modern tıp bilgileri yanında psikososyal, davranış bilimleri ve etik konularına da yer veren bir mezuniyet öncesi tıp eğitimi planlaması yapılmalıdır (8).

Tıp eğitiminin sorgulanarak ülke gerçeklerine ve bilimsel temellere dayanarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bu eğitimi sorgulayacak ve değerlendirecek kişiler içinde tıp eğitimi veren öğretim üyeleri ve alan öğrencilerin yeri kuşkusuz çok büyük ve önemlidir. Tıp eğitimi sorgulamada ve arkasından iyileştirme çalışmalarına başlamada tıp eğitimi veren öğretim üyelerinin görüşlerini alma ve bu görüşler doğrultusunda yenilikler yapma yeniliklerin uygulanma başarısını da arttıracaktır. Bu amaçlarla bu

çalışmada, bir tıp fakültesindeki öğretim üyelerinin tıp eğitimini ve sorunlarını nasıl algıladıklarını saptamak amaçlanmıştır.

YÖNTEM VE GEREÇ

Ankara'da Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 2001-2002 Eğitim-Öğretim yılında uygulanan tanımlayıcı niteliksel bir araştırmadır. Sınırları saptanmış bir evren olarak araştırmanın uygulandığı tıp fakültesi öğretim üyelerinin tümü alınmıştır. Bu evrenden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi temelinde , tabaka örnekleme ve basit rasgele örnekleme yöntemleriyle örneklem seçilmiştir. Öğretim üyelerinin % 10'una ulaşmak planlanmıştır. Akademik ünvana ve bölümlere göre tabakalandırılarak, örnek oluşturulmuştur.

Araştırmanın yapıldığı dönemde bu fakültede, 145 Profesör, 77 Doçent, 29 Yardımcı Doçent, 30 Öğretim Görevlisi, olmak üzere toplam 281 Öğretim Elemanı bulunmaktadır. Tıp eğitimi 1., 2. ve 3. sınıflarda entegre sistemle yapılmaktadır. 4. ve 5. sınıflarda teorik ve pratik klinik staj eğitimi verilmektedir. Son yıl, 6. sınıf internlik dönemidir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüzyüze görüşme metodu kullanılarak doldurulan bir anket formu kullanılmıştır. Öğretim üyelerine uygulanan görüşme formunda; 8 adet tanımlayıcı bilgileri (yaş, cinsiyet, unvan, mezun olduğu fakülte v.s.), 20 adet tıp eğitimini algılama düzeyleri ile ilgili sorular olmak üzere toplam 28 adet açık uçlu soru bulunmaktadır. Görüşme için öğretim üyelerinden telefonla randevu alınmış ve yüzyüze görüşme metodu ile hazırlanmış olan görüşme formu doldurulmuştur. 30 öğretim üyesi ile yaklaşık her biriyle 1 saate yakın görüşme yapılmıştır.

Toplanan veriler betimleme kodlama ve kategorilere ayırma işlemlerini kapsayan "İçerik Analizi" tekniği ile analiz edilmiştir. Analizlerde SPSS version 10.0 istatistik paket programı kullanılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırma kapsamında görüşülen 30 öğretim üyesinin bazı tanımlayıcı özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo - 1 Öğretim Üyelerinin Cinsiyetlerine Göre Bazı Tanımlayıcı Özelliklerinin Dağılımı

Yaş Grupları	Cinsiyet				Toplam	
	Erkek Sayı	Yüzde*	Kadın Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde**
33-41	9	60.0	6	40.0	15	50.0
42-50	6	85.7	1	14.3	7	23.3
51 ve üzeri	6	75.0	2	25.0	8	26.7
				Ki-kare: 1.63	p>0.05	
Mezun oldukları fakülte						
Tıp fakültesi	20	71.4	8	28.6	28	93.4
Veterinerlik fakültesi	1	100.0	--	--	1	3.3
Eczacılık fakültesi	--	--	1	100.0	1	3.3
				Ki-kare:2.78	p>0.05	
Fakülteadaki ünvanları						
Profesör doktor	11	78.6	3	21.4	14	46.7
Doçent doktor	6	60.0	4	40.0	10	33.3
Yardımcı doçent doktor	3	75.0	1	25.0	4	13.3
Öğretim görevlisi doktor	1	50.0	1	50.0	2	6.7
				Ki-kare:1.39	p>0.05	
Tıp eğitimciliğine başlama süreleri (yıl)						
0-9	10	58.8	7	41.2	17	56.7
10-19	6	100.0	--	--	6	20.0
20-29	4	66.7	2	33.3	6	20.0
30 ve üzeri	1	100.0	--	--	1	33.3
				Ki-kare:1.39	p>0.05	
Toplam	21	70.0	9	30.0	30	100.0

*:sattır yüzdesi

** .kolon yüzdesi

Tabloda görüldüğü gibi görüşülen öğretim üyelerinin %50.0'ı 33-41 yaşları arasındadır. Öğretim üyelerinin yaş ortalaması 43.97±8.21 (33-60) dır. %70'i erkektir. %93.4'ü de tıp fakültesi mezunudur. Öğretim üyelerinin %56.7 gibi bir rakamla yarısından fazlasının tıp eğitimciliğine başlaması en fazla 9 yıl olmuştur. Öğretim üyelerinin tıp eğitimciliğinde geçen süre ortalaması 11.7±8.5 (1-32) yıldır.

Öğretim üyelerinin cinsiyetlerine göre yaş grupları, mezun oldukları fakülteler, fakülteadaki ünvanları ve çalıştıkları süreler yönünden istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır(p>0.05).

Öğretim üyelerinin %6.7'si (2 kişi) fakültede sadece teorik derslere, %93.3'ü (28) ise hem teorik hem de pratik derslere girmektedir.

Öğretim üyelerine yöneltilen "tıp eğitiminin amaçları neler olmalıdır?" sorusuna verilen cevapların, Edinburg Bildirgesi'nde tanımlanan amaçlara göre gruplanarak oluşturulan dağılımı Tablo 2 de görülmektedir.

Tablo - 2 Görüşülen Öğretim Üyelerinin Belirttiği Tıp Eğitimi Amaçlarının Dağılımı

	sayı	%x	%xx
Birinci basamakta bireye ve çevreye yönelik koruyucu hekimlik yapabilmek	17	20.3	56.6
Toplumda sık görülen hastalıkları tanımak ve tedavi edebilmek	10	11.9	33.3
Ekip çalışmasına önem vererek, bir ekibi yönetebilecek ve yönlendirebilecek bilgiye sahip olup, multidisipliner ve multisektöriyel çalışabilmek.	4	4.8	13.3
Toplumla iletişim kurabilmek ve toplum katılımını sağlayabilmek	8	9.5	26.6
Ülkenin sağlık sorunlarını bilmek ve çözüm aramak	9	10.8	30.0
Sürekli tıp eğitiminin önemini ve bilgiye nasıl ulaşılabilceğini bilmek	2	2.4	6.6
Bilimsel araştırma planlayabilmek, yürütmek ve bilimsel doğruları bilmek	7	8.4	23.3
Uzmanlık eğitimi ve akademik çalışma yapabilmeleri için gerekli olan güncel ve bilimsel ön bilgi ve becerilere sahip olmak	11	13.0	36.6
Hastayı iyi tedavi eden hekim yetiştirmek	11	13.0	36.6
Kaliteli sağlık hizmeti sunup, yaşam kalitesini artıran hekimler yetiştirmek	3	3.5	10.0
Acil müdahale yapabilecek hekimler yetiştirmek	2	2.4	6.6
Toplam	84	100.0	--*

%x: Belirtilen 84 amaç üzerinden alınmıştır.

%xx: Görüşülen 30 kişi üzerinden alınmıştır.

*Bir kişi birden fazla cevap verdiği için toplam 100.0 etmemektedir.

Görüşmelerin tamamında tıp eğitiminin amacı nedir sorusuna katılımcılar ilk olarak “iyi bir hekim yetiştirmek” terimini kullanmışlar, açmaları istendiğinde ise toplam 84 adet amaç ifadesi alınmıştır. Belirtilen 84 amaçtan %20.3 ‘ü ile en sık belirtileni birinci basamakta bireye ve çevreye yönelik koruyucu hekimlik yapabilmektir. 30 Öğretim üyesinden %56.6’sı bu amacı amaçları içerisinde saymıştır. Öğretim üyelerinin %36.6’sı da hastayı iyi tedavi eden hekim yetiştirmek amacını belirtmiştir.

Görüşülenlerden bir kişi tıp biliminin sanat ve zanaat yanının daha ağır bastığını söylemiştir. Tıp öğrencisinin dünya görüşünün farklı olması gerektiğini, onları eğitimimizle robotlaştırmadan yeteneklerinden faydalanmamızı, insani duygularını geliştirmemizi önermiştir. “Hastanın göz yaşına dokunabilecek doktorlar yetiştirmeliyiz” demiştir.

Bir diğer öğretim üyesi, ülke çapında standart bir tıp eğitiminin çok önemli olduğunu ve mezuniyet sonrası herkesin uzmanlaşmasının gerektiğini, birinci basamakta pratisyen hekimliğin bu ülkenin ihtiyacı olduğu, bu hekimliğin zor ve çok önemli olduğunu ifade etmiştir.

Birkaç öğretim üyesi de uzmanlaşmanın zorunlu olduğunu, öğrencilerin bu yönde eğitilmesi ve teşvik edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Köksal ve arkadaşlarının öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada da öğrenciler, tıp eğitimi sonrası uzmanlaşmanın mecburi olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrenciler de tıp eğitimindeki sorunlar ve getirdiği pratisyen hekimlik sorunlarına çözüm gibi gördükleri uzmanlaşmayı öne sürmüşlerdir(9).

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %90’ı tıp eğitiminin amaçlarından “birinci basamakta bireye ve çevreye yönelik koruyucu hekimlik yapabilmek” kavramını saptamışlardır(10). Bu çalışmada da öğretim üyelerinin %56.6’lık en yüksek yüzde ile bu amacı belirttikleri gözlenmektedir. Öğrenciler bu amacı daha fazla ifade etmiş görünmektedirler. Ancak öğrenciler

üzerinde yapılan bu çalışmada bu soru amaçlar verilerek katılıp katılmadıkları sorulduğu için bu şekilde çıkmış olabilir. Zira aynı çalışmada Edinburg Bildirgesi'nde sıralanan tıp eğitiminin amaçlarının tümüne öğrencilerin en az %90'ı katıldığını ifade etmiştir. Öğretim üyeleri üzerinde yapılan bu çalışmada ise öğretim üyesinin amaçları hatırlayarak sayması beklenmiştir. Bu nedenle öğrencilerden daha düşük bir ifade oranı saptanmış olduğu düşünülmektedir.

1991'de Türkiye'de yapılan bir çalışmada ise 1927 öğretim üyesinden 74'ü(%4) tıp eğitiminde sağlık ocağı hekiminin temel görevlerinin bilinmesi ve öğrenilmesi konusunda "şart değil" cevabı vermişlerdir. Bu konu dikkat çekicidir ve çok az bir yüzde oluşturmakla birlikte düşündürücüdür. Tıp eğitimi amaçlarının neredeyse tamamını içeren sağlık ocağı hekimi görevlerini bilmeyen hekim mezun etme kavramı üzücüdür(11).

Çalışmada toplumla iletişim ve araştırma yapabilme amaçlar arasında sırasıyla % 26.6 ve %23.3 gibi bir değerle ifade edilmiştir. Yani 4 öğretim üyesinden biri bu amacı ifade etmiştir. Ancak bu amaçlar da doktorluk mesleğinde önemli bir yere sahiptir. Bir grup tıp öğrencisinin dinleme, empati yapma, grup çalışması, toplumla iletişim ve araştırma yapma deneyimi kazanma amacıyla yaptıkları bir çalışmanın sonucunda elde ettiği kazançları ve tıp eğitiminde bunlara da yeterince yer verilmesi önerileri dikkat çekicidir(12).

"Sizce tıp eğitimi kaç yıl olmalıdır?" sorusuna öğretim elemanlarının %84.3'ü 6 yıl derken %10.0'ı 5 yıl, %3.3'ü 7 yıl olmalı demişlerdir. Bir kişi de tıp fakültesinin iki fakülte halinde ayrılması gerektiğini, temel bilimlerin ayrı olması gerektiğini belirtip, ülke şartlarına göre sürenin de değişeceğini söylemiştir. Genel olarak bilginin ulaşılabilir olduğu ve bu yüzden ders sürelerinin azaltılarak, öğrencinin sosyal hayatını yaşamasına izin verilmesi gerektiği ve kişiyi daha çok hayata hazırlamak gerekliliği ifade edilmiştir. Başka bir çalışmada da, öğrencilerin %55.7 ile en fazlası 6 yılın yeterli olduğunu belirtmişlerdir(13). Görüldüğü gibi tıp eğitiminin süresi konusunda öğrencilerle öğretim üyeleri benzer düşünceleri paylaşmaktadırlar.

Öğretim üyeleri öğrenci yabancı dili hangi düzeyde bilmeli sorusuna da %63.3'ü (19 kişi) okuduğunu anlayacak düzeyde derken, geriye kalan 11 kişi iyi veya ileri derecede iyi bilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Görüşülen tüm öğretim üyeleri tıpta türkçe kaynaklar yetersiz olduğundan okuduğunu anlayacak ve literatür takip edebilecek kadar yabancı dil bilmenin gerekliliğinde hemfikirdiler. TBMM'nin raporun da ise öğrencilerin beşte birinin tıp alanında yabancı dilde yazılmış bir yayını izleyebilecek dil bildiği saptanmıştır(14). Bu da öğretim üyelerinin beklentilerinin çok yüksek olduğunu göstermektedir.

Öğretim üyelerinin hepsi de Türkiye'de tıp eğitiminde sorunlar olduğunu düşünmektedir. Bu sorunların neler olduğu sorusuna verdikleri cevapların dağılımı Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo - 3 Öğretim Üyelerinin Türkiye’deki Tıp Eğitiminde Algıladıkları Sorunlar

Sorunlar	sayı	%x	%xx
Tıp fakültelerindeki eğitimde standardizasyon yok	8	8.2	26.6
Tıp fakültesi sayısı fazla	8	8.2	26.6
Tıp fakültelerinin eğitim donanımı yetersiz	3	3.1	10.0
Tıp fakültesi yöneticileri eğitime önem vermiyor	5	5.2	16.6
Öğretim üyesi eğitime önem vermiyor	6	6.1	20.0
Tıp fakültelerindeki öğrenci sayısı fazla	15	15.2	50.0
Tıp fakültelerindeki öğrenci niteliği düşük	5	5.2	16.6
Tıp fakültelerindeki öğretim üyesi niteliği düşük	10	10.3	33.3
Tıp fakültelerindeki öğretim üyesi sayısı az	2	2.1	6.6
Mezuniyet sonrası eğitim yetersiz	1	1.0	3.3
Hekimler ülke sorunlarında habersiz yetişiyor	2	2.1	6.6
Temel değil gereksiz bilgi eğitimi mevcut	5	5.2	16.6
Uygulama, beceri eğitimi verilmiyor	6	6.1	20.0
Ülkenin çalışan hekim ve ihtiyaç duyduğu hekim sayısı bilinmiyor	8	8.3	26.6
Sağlık örgütlenmesine uygun hekim yetiştirilmiyor	2	2.1	6.6
Eğitimde interaktif eğitim teknikleri kullanılmıyor	2	2.1	6.6
Türkiye’de hekimin saygınlığı kalmadı	9	9.3	30.0
Toplam	97	100.0	--*

%x: Belirtilen 97 sorun üzerinden alınmıştır.

%xx: Sorun belirten 30 kişi üzerinden alınmıştır.

*Bir kişi birden fazla cevap verdiği için toplam 100.0 etmemektedir.

Öğretim üyeleri 97 adet sorun ifadesinde bulunmuşlardır. Bu sorunlardan %15.2 ile en çok ifade edilen, tıp fakültelerindeki öğrenci sayısının fazla olması, ikinci olarak, %10.3 ile öğretim üyesi niteliği düşüklüğüdür. Görüşülen 30 kişiden yarısı (%50.0) öğrenci sayısının fazlalığını, yaklaşık üçte birinde (%33.3) öğretim üyesi niteliğinin düşüklüğünü ifade etmiştir. Bunları %26.6 ile tıp fakültesi sayısının fazlalığı tıp fakültelerindeki eğitimde standardizasyon olmaması, ülkenin çalışan hekim ve ihtiyaç duyduğu hekim sayısını bilmemesi izlemektedir. Tıp fakültelerindeki öğrenci fazlalığının yarattığı sorunlarla ilgili bir araştırma raporunda da, Türkiye’de öğrenci fazlalığının önemli bir sorun olduğu, öğrenci fazlalığının ile eğitimin kalitesini düşürdüğü; hekim sayısının belirli bir sayıdan sonra artmasının da verilen sağlık hizmetinin kalitesini düşürdüğü belirtilmiştir(15).

Görüşülen öğretim üyelerinden 9 (%30.0) kişi, Tıp eğitimindeki sorunların yanı sıra , orta öğretim sorunlarının da çözülmesi gerektiği belirtmiştir. Öğretim üyelerinin 24’ü(%80.0) tıp eğitimini birinci görevi olarak ele alıp, eğitime gereken önemi vermeleri gerektiğini söylemişlerdir.

Köksal ve arkadaşlarının öğrenciler üzerinde yaptığı bir çalışmada da, öğrencilerin mezun olurken ülkemiz gerçeklerini tam olarak kavrayamadıkları, bunun en büyük nedenlerinden birinin tıp eğitimindeki sorunlardan kaynaklandığı saptanmıştır(9).

Öğretim üyelerinin tıp fakültelerinde olması gereken eğitim sistemi konusundaki düşüncelerinin dağılımı Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo - 4 Öğretim Üyelerinin Tıp Fakültelerinde Olması Gereken Eğitim Sistemi Konusundaki Düşüncelerinin Dağılımı

Eğitim Sistemi	sayı	%
Klasik	2	6.7
Entegre	6	20.0
Entegre+interaktif eğitim teknikleri	8	26.7
Probleme dayalı	3	10.0
Sistem önemli değil, aktif katılımlı en uygun sistem bulunabilir	7	23.3
Uygulamalı, topluma dayalı olmalı	1	3.3
Bilmiyor	3	10.0
Toplam	30	100.0

#: kolon yüzdesi

Tabloda görüldüğü gibi, Öğretim üyelerinin %26.7'si entegre sistem içinde interaktif eğitim tekniklerinin kullanılmasını, %20.0'si entegre sistemi uygun bulunmaktadır. Yani toplam %46.7'si entegre sistemin uygun tıp eğitimi yöntemi olduğunu düşünmektedir. Öğretim üyeleri aynı zamanda entegre sistemin ölçme-değerlendirmesinde eksiklikler olduğunu, komite sınavlarında öğrencilerin çok soru çıkacak konulara çalıştığını ifade etmişlerdir. %23.3'ü ise sistemin ne olduğunun önemli olmadığı, kendine özgü yada karma bir sistem olabileceğini, önemli olanın en iyi eğitimi vermeye çalışmak ve bunu sağlayacak eğitim tekniklerini kullanmak olduğunu belirtmişlerdir.

“Sistem ne olmalıdır?” sorusuna bilmiyorum diyen 3 kişi sistemleri tam olarak tanımadıklarını ifade etmişlerdir.

Türkiye'deki tıp eğitiminde temel bilimlerle, klinik bilimlerin ayrı olması gerektiğini, ancak temel bilimlerin alt anabilim dallarına ayrılmadan bir bütün olması ve öğrenciye de bu şekilde eğitim verilmesi gerektiğini görüşülenlerden bir kişi belirtmiştir.

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada ise öğrencilerin %54.2'si probleme dayalı eğitim, %31.2'si entegre eğitim ve %13.4'ü klasik eğitim sistemlerinin tıp eğitiminde uygulanması gerektiğini düşünmektedirler. Bu çalışmada da öğretim üyelerinin %46.7'si entegre sistemi ifade etmişlerdir. Öğrencilere göre öğretim üyelerinin ilk tercih ettikleri sistem farklıdır(10).

1991'de yapılan bir çalışmada da, öğretim üyelerinin %55'i öğrencilerin katılım yaptığı pratik ağırlıklı derslerin yetersiz olduğunu belirtmiştir (11).

Öğretim üyelerine tıp fakültesinde uygulanması gereken eğitim teknikleri konusundaki düşünceleri sorulduğunda öğretim üyeleri toplam 37 eğitim tekniği ifade etmiştir. 30 öğretim üyesinin %86.6 'sı konu ve hedef gruba göre kullanılacak tekniğin değişeceğini ancak, interaktif eğitim tekniklerinin kullanılmasının gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada da, öğrencilerin %76'sı hasta-başı, %53.4'ü anlatım yöntemini yeğlemiştir. Diğer interaktif eğitim yöntemlerini de belirtmişlerdir. Aslında öğrenciler de öğretim üyeleri ile benzer şekilde tüm tekniklerin

kullanılmasının uygun olacağını düşünmektedirler (10). Bir başka üniversitedeki öğrenciler bu teknikler hakkında yeterince bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir (16).

Genel olarak eğitim sistemi ve teknikler hakkında öğretim üyelerinin ve öğrencilerin fazla bilgiye sahip olmadığı yada terimlerin anlamlarını algılamalarının farklı olduğu düşünülebilir.

Öğretim üyelerinin tıp fakültelerinde şu anda olmadığını ve mutlaka olması gerektiğini düşündüğü derslerin dağılımı Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo - 5 Öğretim Üyelerinin Tıp Fakültelerinde Olması Gerektiğini Düşündüğü Dersler

Önerilen dersler	sayı	%x	%xx
İletişim becerileri	17	40.5	62.9
Bilgisayar-İnternet-kütüphane kullanımı	7	16.7	25.9
Sosyal aktiviteler	5	11.9	18.5
Tıp Etiği	6	14.3	22.2
Fizyopatoloji	1	2.4	3.7
Psikoloji	3	7.1	11.1
Sağlık hukuku-ekonomisi	1	2.4	3.7
Felsefe-Sosyoloji	2	4.7	7.4
Toplam	42	100.0	--*

%x: Belirtilen 42 ders önerisi üzerinden alınmıştır.

%xx: Önerisi olan 27 kişi üzerinden alınmıştır.

*Bir kişi birden fazla cevap verdiği için toplam 100.0 etmemektedir.

Toplam 42 adet ders önerisinde bulunulmuştur. Bunlardan %40.5 ile en fazla vurgulanan iletişim becerileridir. 30 öğretim üyesinin %62.9’u iletişim becerileri dersinin olması gerektiğini söylemişlerdir. Bunu %25.9 ve %22.2 ile bilgisayar-internet-kütüphane kullanımı ve tıp etiği ders önerileri izlemektedir. Öğretim üyeleri iletişim becerilerinin doktorluk mesleğinde önemli olduğunu, insan sevgisinin, güzel ahlakın, hasta ve toplumla iletişimin öğrenciye öğretilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Sağlık hukuku ve ekonomisi gibi hekimlik için son derece önemli bir müfredat konusunu sadece 1 öğretim üyesi ifade etmiştir. Bir diğer önemli konu ise sağlık yönetimidir. Bu konu öğretim üyelerinin hiç biri tarafından belirtilmemiştir. Ancak tıp fakültelerinden mezun olan hekimlerden beklenen rol sadece hastaları iyi etmeleri değil, aynı zamanda mevcut kaynakları etkili ve verimli kullanarak sağlığın geliştirilmesine katkıda bulunmalarıdır. Üstlendikleri bu önemli sorumluluğu da ancak, iyi bir yönetim bilgisi ve anlayışı ile başarabilirler (17).

TBMM’nin yaptığı çalışmada Türkiye’deki 23 tıp fakültesi dekanları ile görüşülmüştür. Sonuçta tıp fakültelerinden fizik, biyofizik, Türk dili ve Atatürk ilkeleri derslerinin kaldırılması gerektiği, gerontoloji, spor hekimliği, klinik farmakoloji, ekoloji, sağlık ekonomisi, iletişim ve fizyopatoloji derslerinin eklenmesi önerisi getirilmiştir (15).

Öğretim üyelerinin “bir eğitici olarak eğitmenin eğitilen üzerindeki en önemli rolü nedir?” sorusuna verdikleri cevaplarda da öğretim üyelerinin %36.7’si yol gösterici

olma derken, %30.0'u örnek olma, %33.3'ü de hem örnek olma hem de yol gösterici olmanın önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bir öğretim üyesi öğrencinin öğretim üyelerinden aldığı örnek parçalarla mezun olurken mozaik bir yapı sergileyeceğini ifade ederek, örnek olmanın üzerinde durmuştur. 111 öğretim üyesi ile yapılan bir başka çalışmada da, benzer şekilde en önemli eğitici rolleri %69.4 örnek olma ve yol göstericilik olarak tanımlamışlardır(19).

Öğretim üyelerinin % 43.3'ü (13 kişi) programlı bir eğitici eğitimi almış, %56.7 (17 kişi) almamıştır.

Öğretim üyelerinin programlı bir eğitici eğitimi kursu alması gerektiğini düşünen 28 kişi (%93.3) iken, %6.7'si (2 kişi) böyle bir eğitimin gereksiz olduğunu belirtmişlerdir. Gerekli olduğunu düşünen öğretim üyelerinden bazıları özellikle eğitimde ölçme-değerlendirme konusunda öğretim üyelerinin yetersiz olduğunu ve bu konunun üzerinde durulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Gereksiz olduğunu düşünenlerden bir kişi gençler için daha uygun olabileceğini belirtirken, diğeri zaten bilinen ve yapılan şeyler olduğunu söylemiştir. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 155 öğretim üyesinin bu konudaki görüşü kursun tüm eğiticiler için zorunlu olması gerektiği şeklindedir. Bu cevabı veren öğretim üyelerinin hepsi bu kursu almış kişilerdir(20). Bizim çalışmamızda kurs alan 13 kişiden tamamı bu kursun mutlaka olması gerektiğini belirtmiştir. Bu da bize kursu almanın kurs hakkında olumlu yaklaşımlara neden olduğunu göstermektedir.

Cantez, Tıp Eğitimi Sempozyumu'nda öğretim üyeleri adına yaptığı konuşmasında şunları ifade etmiştir: "Ben, bu güne kadar eğitim formasyonu kurs yada sertifika programından geçmedim. Örneğin eğitim fakültesi mezunu, öğretmenlik formasyonu sağlayan özel bir eğitimden geçip sertifika almadan ilköğretim öğretmenliğine atanamıyor. Üniversite öğretim üyeliği yapacak öğretim üyesi adayından böyle bir formasyon sertifikası istenmiyor. Çok daha ayrıntılı bir eğitimi vermek için genç erişkinin eğitim ve öğrenim kurallarını öğrenmenin, bir dersi kaç dakika, hangi düzen ve detayda sunulacağını bilmenin; görüntüleme yöntemleriyle ilgili , renk, sayı gibi denenmiş ve belirlenmiş genel kuralı öğrenmenin, tıp öğretim üyesi olmak için ön koşul olması gerekmez mi?" Samimiyetle söylenen bu sözleri, bu çalışmada ve bir çok çalışmada da öğretim üyelerinin bir çoğu desteklemektedir (21,22).

Türkiye'de bir çok tıp fakültesinde eğitici eğitimi kursları düzenlenmektedir. Bu kursların etkinliğini değerlendirmek üzere yapılan çalışmalarda, bu kurslarla katılımcıların bilişsel yeterlilik düzeylerinin kurs sonunda belirgin ölçüde arttığı ve kurs memnuniyet oranlarının da yükseldiğini saptamışlardır (23). Bu kursların temel sorunlarının olumlu eğitim atmosferi oluşturabilmesi ve üyelerin kendi gelişimlerini sağlayabilmeleri için gerekli zaman ve finansmanı sağlamak olduğu da belirtilmiştir(24).Bir başka fakültede yapılan bir çalışmada bu tip bir kurs sonrası öğretim üyelerinin sadece %41'inin bu kursun olumlu bir etkisi olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır (25).

Eğiticilikte yaşanan sorunlar büyük çoğunlukla ya zaman içinde deneme yanılma yoluyla, ya eğitimle ilgili yayınlar okunarak, ya da diğer öğretim üyelerinin deneyimlerinden yararlanılarak çözülmeye çalışılmıştır. Yapılan bir çalışmada

“eğiticilik formasyonu” kursunun yararlı olacağı görüşü öğretim üyeleri tarafından %79.3 oranında ifade edilmiştir. Böyle bir kursun tüm öğretim üyelerine verilmesi en yüksek oranda önerilirken, öğretim üyelerine meslek yaşamına başlamadan önce veya yeni başlayanlara verilmesi düşüncesi ikinci ve üçüncü sıradadır (26).

Öğretim üyelerinin %83.3’ü (25 kişi) eğitim gereksinimlerinin kendileri ve yönetim tarafından karşılanmasının gerektiğini belirtmiş, % 6.7’si (2 kişi) sadece kendilerinin, %10.0’ı (3 kişi) sadece yönetimin sorumluluğunda olduğunu belirtmişlerdir. Kendisinin ve yönetimin sorumluluğundadır diyen öğretim üyeleri bunu şöyle tanımlamıştır: “sorumluluk kendilerine aittir. Ancak yönetimin bu konuda alt yapıyı hazırlaması ve bu öz sorumluluğun ortaya çıkmasında yönetimin zorlama ve desteğinin olması gerektiği” “Öğretim üyelerinin eğitim gereksinimlerini yönetim karşılarken aynı zamanda denetlemelidir, öğrendiklerini uygulayıp uygulamadığını, objektif biçimde değerlendirerek, ödüllendirme ve cezalandırma yapmalıdır” şeklinde önerileri olan öğretim üyeleri olmuştur.

Bir başka çalışmada da benzer şekilde öğretim üyelerinin eğitici olarak kendilerini geliştirme çabası ve eğiliminde olduğu ancak eğitimcilerin bu çabasının fakülte yönetimi tarafından desteklenmesi gerektiğini düşündükleri saptanmıştır (19).

Tıp fakültelerinde tıp eğitimi biriminin olması gerektiğini söyleyen % 66.6(20 kişi) iken, gereksiz olduğunu % 33.3(10 kişi) söylemiştir. Böyle bir birimin gerekli olduğunu söyleyen öğretim üyelerinden bazıları bu birimin ayrı bir anabilim dalı olması gerektiğini de ifade etmişlerdir. Tıp eğitimi birimi olması gerektiğini düşünen öğretim üyelerinin bu birimde çalışacak kişiler konusundaki fikirleri Tablo 6’de sunulmuştur.

Tablo - 6 Tıp Fakültelerinde Tıp Eğitimi Birimi Olması Gerektiğini Düşünen Öğretim Üyelerinin Bu Birimde Çalışacak Kişiler Konusundaki Fikirleri

	sayı	%x	%xx
Eğitimci	8	19.0	44.4
Öğrenci temsilcisi	3	7.2	16.6
Gönüllü öğretim üyeleri	11	26.2	61.1
Her Anabilim dalından görevli kişiler	11	26.2	61.1
Halk Sağlığı Uzmanları	5	11.9	27.7
İletişim uzmanı	2	4.7	11.1
Sosyolog	1	2.4	5.5
Psikolog	1	2.4	5.5
Toplam	42	100.0	--*

%x: Belirtilen 42 meslek grubu üzerinden alınmıştır.

%xx: Fikri olan 18 kişi üzerinden alınmıştır.

*Bir kişi birden fazla cevap verdiği için toplam 100.0 etmemektedir.

Tıp eğitimi biriminde çalışacak kişiler konusunda 42 adet meslek ifade edilmiştir. Bunlardan %26.2 ile her anabilim dalından görevli kişiler ve gönüllü öğretim üyeleri ağırlık kazanmıştır. Bu meslek grupları hakkında fikir beyan eden 18 kişiden %61.1’i görevli yada gönüllü öğretim üyelerinin katılımını önermiştir. %44.4’ü eğitimci olması gerektiğini, %27.7’si halk sağlığı uzmanının ve %16.6’sı öğrenci temsilcisinin de bulunması gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye’de bazı tıp fakültelerinde tıp eğitimi birimi yada anabilim dalı hali hazırda kurulmuştur. Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde de tıp eğitimindeki yenilik çalışmaları içinde tıp eğitimi anabilim dalı kurulmuştur. Burada bizim çalışmamızda %27.7 ile ifade edilen halk sağlığı uzmanları bu birimde ilk aşamada düşünülmüştür(27).

Tıp fakültesinde tıp eğitimi verme, sağlık hizmeti sunma ve bilimsel araştırma yapma uygulamaları vardır. Öğretim üyelerinin bu uygulamalardan hangisini en önemli gördüğü ve hangisinin en çok yapıldığına dair görüşleri sorulduğunda öğretim üyelerinin tümü hepsinin önemli olduğunu , en önemli sıralaması yapılırsa; %86.7’si en önemli uygulamanın tıp eğitimi verme olduğunu söylemiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğretim üyelerinden %90’ı tıp bilimi için pozitif bir bilimdir demiştir. Tıp biliminin sadece pozitif bir bilim olmadığı, sanat ve sosyal yönlerinin de olduğu öğretim üyeleri tarafından ifade edilmiştir. Eğitimde de bunun göz önünde bulundurulması gerektiğinden öğretim üyelerinin bunun farkında olması memnuniyet verici bir sonuçtur.

Görüşmelerin tamamında tıp eğitiminin amacı sorusuna katılımcılar ilk olarak “iyi bir hekim yetiştirme” terimini kullanmışlardır. 30 Öğretim üyesinden %56.6’sı “birinci basamakta bireye ve çevreye yönelik koruyucu hekimlik yapabilme” amaçları içerisinde saymıştır. Tıp eğitiminin en önemli amacı olarak tanımlanan bu amacı tüm öğretim üyelerinin ifade etmesi beklenirken, etmemeleri tıp eğitiminin sorunlarının çözülmesi konusunda sorunların devam edebileceğini düşündürmektedir. Öğrenciler üzerinde yapılmış başka çalışmalarda, öğrenciler de bu amacı unutmaktadır. Türkiye’de öğretim üyeleri ve öğrenciler tarafından tıp eğitiminin amacı uzmanlığa aday yetiştirmek olarak algılanmaktadır. Bu da tıp eğitiminin nitelik ve niceliğini etkilemektedir. Böylece ülke gerçekleri ile uyumsuz düşünceler, sistemler ve tekniklerle hekimler yetişmektedir. Bu konuda öğretim üyelerinin ve öğrencilerin dikkatlerinin çekilmesi gerekmektedir.

Öğretim üyelerinin tıp eğitimindeki sorunların büyük bir kısmının farkında olmaları ve tıp eğitim sistemi ile ilgili görüşlerinin bulunması sevindiricidir. Bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Öğretim üyelerinin eğitici eğitimi almalarını gerekli bulmaları, eğitimcilikte gönüllülüğün ve öğrenci ile iletişimin öneminin farkında olmaları da sevindiricidir. Bu eğitimin eğiticilik yapacak öğretim üyelerine verilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- 1) Sayek, İskender. (1998). *Türkiye’de Tıp Eğitimi. I. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Kongre Kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi; 12-13*
- 2) Eren, Nevzat. (1981). *Dünya’da ve Türkiye’de Hekimlik Eğitimi, Ankara Tabip Odası Yayını, Ankara; 5-24.*

- 3) Özvarış Ş.B. (2000) *Tıp Eğitiminde Çağdaş Yaklaşımlar Ve Türkiye’de Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi*, Hacettepe Tıp Dergisi 31(2);185-191
- 4) Nalçacı, E. (1994). *Tıp eğitimi. Toplum ve Hekim*. TTB Yayını, 9(59); 31-34.
- 5) TTB. (2000). *Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Raporu*. TTB yayını, Ankara; 35
- 6) WHO (1956). *Conference On Public Health Training of General Practitioner*. Geneva; 10-620.
- 7) WHO (1983). *Primary Health Care In Undergraduate Medical Education*. 18-22July; 5-12.
- 8) Sayek, İskender. (1996). *Tıp Eğitimi ve Gereksinimlerin Saptanması*. Tıp Eğiticiliği Sempozyumu Program ve Özet Kitabı.; 127-128.
- 9) Köksal S, Vehid S, Tunçkale A, Çerçel A, Erginöz E, Koşmaz A, Sipahioğlu F, Özbal A(1999)..*Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimi ve mezuniyet sonrası ile ilgili tutumları* Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi; 30(4). 251-258.
- 10) Budakoğlu İ., Özkan S., Maral I., Bumin M.A., Aygün R. (2002). *Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Tıp Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*. Toplum ve Hekim. Mayıs- Haziran 17 (3);189-194.
- 11) TBMM Araştırma Komisyonu. (1991). *Türkiye’de Tıp Eğitimi. Öğretim Üyesi Boyutu*. Cilt: 2. Ankara; 5-10
- 12) Güler S, İşan Y, Ögütcan Z, Ünlü L, Borçalı M, Sarı S, Yavuz M Ve Dönem I Öğrencileri, (1996) *Tıp Eğitimi ve Araştırmacı Ruhunu, Tıp Eğiticiliği Sempozyumu kitabı*. İstanbul; 71
- 13) Cankur N.Ş., Turan S. ve ark. (1998). *Tıp Eğitiminde Hedeften Sapmalar: Öğrenci Anketi Çalışması*. I. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet Kitabı. 12-15 Kasım Ankara; 137.
- 14) TBMM Araştırma Komisyonu. (1991). *Türkiye’de Tıp Eğitimi. Öğrenci Boyutu*. Cilt: 1. Ankara; 4-5
- 15) TBMM Araştırma Komisyonu. (1991). *Türkiye’de Tıp Eğitimi. Yönetim Boyutu*. Cilt: 3. Ankara; 55-65
- 16) Cankur N.Ş., Uluköylü M., ve ark. (2001) . *Diğer Yüzünden Bakıldığında Tıp Eğitimi*. 2000’li Yıllarda Tıp Eğitimi. II. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet Kitabı. 24-28 Nisan İzmir; 61.
- 17) Oğuzhan T., Özkan A. (1998). *Tıp Eğitiminde Yönetim Eğitiminin Gerekliliği*. I. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet kitabı. 12-15 Kasım Ankara; 111.
- 18) Okuyan Z., Şemin S. ve ark. (1998). *Dokuz Eylül Tıp Fakültesi Aktif Eğitim Programında “Mesleki Değerler ve Etik” Eğitimi* . I. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet Kitabı. 12-15 Kasım Ankara; 112.
- 19) Başak O., Dikicioğlu E. ve ark. (2001). *Tıp Eğitiminde Eğitici Roller ve Eğiticilerin Öğrenim Gereksinimleri*. 2000’li Yıllarda Tıp Eğitimi. II. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet Kitabı. 24-28 Nisan İzmir; 121.
- 20) Çiçekçiöğlü M., Türk M. ve ark. (2001). *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde “Eğiticilerin Eğitimi” Programının Değerlendirilmesi*. 2000’li Yıllarda Tıp Eğitimi. II. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet Kitabı. 24-28 Nisan İzmir; 119.
- 21) Cantez Talat, (1996) *“Türkiye’nin Tıp Öğretim Üyesi’nin Eğitimi Konusunda Gereksinim Belirlenmesi” Tıp Eğiticiliği Sempozyumu İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Program Ve Özet Kitabı*.;46
- 22) Oktay, Şule. (1996). *Eğiticilerin Eğitimi, Niçin ve Nasıl? Tıp Eğiticiliği Sempozyumu Programı ve Özet Kitabı*. İstanbul; 98-99.
- 23) Özyurda F., Dökmeci F. ve ark. (2001). *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde Eğitim Becerileri Kursunun Değerlendirilmesi*. 2000’li Yıllarda Tıp Eğitimi. II. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet Kitabı. 24-28 Nisan İzmir; 114.
- 24) Dikicioğlu E., Beşer E. ve ark. (2001). *Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde Eğiticilerin Eğitimi Etkinlikleri*. 2000’li Yıllarda Tıp Eğitimi. II. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet Kitabı. 24-28 Nisan İzmir; 115.
- 25) Yolsal N., Karabey S ve ark. (2001). *İstanbul Tıp Fakültesi’nde Uygulanan “Eğitici Eğitimi” Programının Etkinliklerinin Değerlendirilmesi*. 2000’li Yıllarda Tıp Eğitimi. II. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet Kitabı. 24-28 Nisan İzmir; 116.
- 26) Yılmaz E.D., Nalçacı E. Ve Ark. (1998). *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyelerinin Pedagojik Eğitim Hakkındaki Görüşleri*. I. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet Kitabı. 12-15 Kasım Ankara; 162
- 27) Yarış F., Topbaş M., Çan G., Özoran Y. (2001). *Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde Tıp Eğitimindeki Yenilikler*. 2000’li Yıllarda Tıp Eğitimi. II. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Özet Kitabı. 24-28 Nisan İzmir; 49.